

Protestant Theological University

Review of: Raymond Fagel en Judith Pollmann, 1572. Burgeroorlog in de Nederlanden (Amsterdam: Prometheus, 2022).

Moehn, W.H.T.

Published in:
Theologia Reformata

Published: 01/12/2022

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Moehn, W. H. T. (2022). Review of: Raymond Fagel en Judith Pollmann, 1572. Burgeroorlog in de Nederlanden (Amsterdam: Prometheus, 2022). *Theologia Reformata*, 65(4), 422-423.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons). You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

This publication might have been made available through the PThU Research Portal under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the PThU website: <https://www.pthu.nl/over-ptthu/bibliotheek-ptthu/diensten/article-25fa-taverne-amendement-end-user-agreement.pdf>

Takedown policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will investigate your claim and remove access to the work if necessary: bibliotheek@pthu.nl.

Downloaded from the PThU Research Portal (Pure): <https://pure.pthu.nl>.

dense literatuur in bij zijn vraagstellingen, waarop hij het christelijke antwoord geeft' (XIV). Of Luther en zijn collega zich daar helemaal in herkend zouden hebben, is te betwijfelen, maar ook in de latere meer aan de scholastieke terminologie aangepaste edities van de *Loci* blijft Melanchthon inderdaad primair een humanistisch bijbelgeleerde.

Zijn opvattingen over de vrije wel zijn intussen wel veranderd. Hij stelt nu dat de opvattingen van de stoïcijnen niet in de kerk mogen worden ingevoerd en dat er geen sprake kan zijn van een *necessitas fatalis omnium*, vertaald als 'eine schicksalhafte Notwendigkeit aller Dinge' (1:123). De gelovigen onderscheiden zich van de anderen door de verbinding van het Woord van God, de Heilige Geest en de wil, die met de belofte van het evangelie instemt (1:139). De Hebreeuwse uitdrukking dat God het hart van de farao verhardt, kun je ook zo lezen dat God toelaat dat hij zich verhardt (2:211). Wat de uitwerking van de verkiezing betreft, moeten we ons troosten met de gedachte dat God, die niet wil dat het hele menselijke geslacht verloren gaat, altijd om de Zoon en uit barmhartigheid 'die Kirche ruft, sie an sich zieht und sammelt und diejenigen, die zustimmen, aufnimmt' (2:213). In de nadruk op de onmisbaarheid van die menselijke instemming schuilt het verschil met de gereformeerde nadruk op de uiteindelijke onweerstaanbaarheid van Gods genade.

Een klein detail in de vertaling van *vocatio* verdient verbetering. Melanchthon schrijft eerst dat de meeste mensen zonder geloof en gebed (*invocatio*) leven en vervolgens dat de zalige en effectieve roeping (*vocatio*) alleen een geschenk van God is (1:142). In beide gevallen kiezen de vertalers voor *Anrufung*, maar dat is in het tweede geval mijns inziens een vergissing.

De *Loci* eindigen met een hoofdstuk over de christelijke vrijheid, maar boven aan de

Duitse pagina's is *De libertate christiana* in tegenstelling tot de andere hoofdstukken onvertaald gebleven. Het slotakkoord luidt in de vertaling:

Ja, so oft wir in der Kirche oder in den Versammlungen der Schulen zugegen sind, sollen wir bitten, dass so bald als möglich jener erfreulichste Tag sich zeigt, an dem der Sohn Gottes, unser Herr Jesus Christus, nach der Auferstehung der Toten diese allgemeine Gemeinde der gesamten Kirche und diese Schule uns kundtue.

Met 'deze school' bedoelt Melanchthon de eschatologische heerlijkheid die 'de leraar van Duitsland' zich voorstelt als een eeuwige universiteit, zonder gebrek en zonder zonde waarin we met de aartsvaders, profeten en apostelen ongestoord van gedachten kunnen wisselen.

H. van den Belt

Raymond Fagel en Judith Pollmann, 1572. *Burgeroorlog in de Nederlanden* (Amsterdam: Prometheus, 2022) 248 p., € 22,50 (ISBN 9789044650129).

Het jaar 1572 markeert het begin van de 'geboorte van Nederland'. Tevens is dit jaar een keerpunt in de Tachtigjarige Oorlog (1568–1648). Raymond Fagel en Judith Pollmann, die beiden geschiedenis doceren aan de Universiteit Leiden en gespecialiseerd zijn in de geschiedenis van de Tachtigjarige Oorlog, hebben dit moment aangegrepen om samen een handzaam boek te schrijven waarin zij het verhaal van het rampzalige oorlogsjaar 1572 vertellen. Nadat het verhaal in een viertal hoofdstukken verteld is, volgt in de epiloog een verantwoording van de keuzes die gemaakt zijn en het perspectief

van waaruit de gebeurtenissen voor het voetlicht zijn gebracht. De vier hoofdstukken die de kern van het boek vormen, volgen de jaargetijden, te beginnen met de winter. Dit jaargetijde wordt getypeerd als de stilte voor de storm. Bij de lente hoort het woord opstand. Op 1 april namen de geuzen het stadje Den Briel in en besloten zij die plaats in het vervolg te gebruiken als hun uitvalsbasis. In de zomer treden de krijgsheren en stadsbestuurders voor het voetlicht en met de herfst is het laatste bolwerk verbonden.

Wanneer ingezoomd wordt op zo'n periode van een jaar wordt duidelijk hoe groot de crisiservaring voor de inwoners van 'de Nederlanden' geweest moet zijn. Belegeringen, plunderingen, het vege lijf moeten redden of – erger – het drama dat zich in de vestingstad Naarden heeft voltrokken. 'In Naarden was er voor het eerst op hoog bevel en gericht geweld gebruikt tegen ongewapende burgers' (160). De auteurs weten hun lezers mee te slepen in dit historische drama, maar op het moment van recenseren worden in Oekraïne bewust burgerdoelen met raketten bestookt. *L'histoire se répète* is de trieste conclusie.

Met grote kennis van zaken laten de auteurs zien hoe de belangen van koning Filips II, Alva, prins Willem van Oranje en de oude regenten van de burgers in de steden en de adel met elkaar op gespannen voet stonden en gemakkelijk konden leiden tot een escalatie van de situatie. Een zo'n moment voltrok zich in de zomer. Op 26 juni werd Gorinchem ingenomen. Hoewel de bezetters geloofsvrijheid hadden toegezegd, werden zeventien priesters en twee lekenbroeders gevangengenomen en gefolterd. Op 9 juli zijn zij in Den Briel opgehangen in een turfschuur. 'Het incident was vooral problematisch omdat het de vraag oproep hoeveel gezag Oranje eigenlijk had over de opstand die zich in zijn naam voltrok' (103). Hoe onzeker de zaak voor de

protestanten ervoor stond, wordt duidelijk wanneer we bedenken dat in Frankrijk in de nacht van 23 op 24 augustus – het feest van Sint-Bartholomeus – tientallen hugenootse edelen vermoord werden. Voor Oranje viel hiermee de Franse steun waarop hij gerekend had, weg.

Het jaar 1572 is een momentopname uit de geschiedenis van de burgeroorlog die in 1576 tijdelijk beëindigd zou worden. De gewesten ondertekenden toen de Pacificatie van Gent. Belangrijk is de vergeetclausule waarmee dit document begint: 'Alle vergripen, verwonden, misdaden etc. die zijn geschied door de troebelen tussen de ingezetenen en van de gewesten die in dit traktaat begrepen zijn, waar en op welke wijze dan ook geschied, zullen worden vergeven, vergeten, en als niet geschied worden beschouwd.' Alle partijen worden gedwongen zich neer te leggen bij een uitkomst die door geweld is bepaald. Dat is een van de redenen, waarom burgeroorlogen zo moeilijk te beëindigen zijn. Zo'n observatie illustreert anno 2022 het belang van historisch onderzoek en de bereidheid om te willen leren van lessen uit het verleden.

In de epiloog van hun goedgeschreven boek laten de auteurs zien dat het beeld van het 'grote verhaal' zoals in de schoolboeken verteld werd, geen stand meer houdt. Hier wordt duidelijk waarom zij in de titel gekozen hebben voor burgeroorlog en niet voor godsdienstoorlog. Voor de doordinking van de vraag welk gewicht de religie in de eeuw van strijd gehad heeft, biedt dit boek een keur aan waardevolle bouwstenen.

W.H.Th. Moehn